

Խմբագրությունը լայն է ամփոփում (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Յուրաքանչյուր օրը ընդունվում են ամեն լեզուներով: Յուրաքանչյուր լեզուն վճարը բաժնի 2 հ. ընկալմանի համար՝ հրկնայատիկ.

Ահաւաստիկ յարգելի նուիրատուաց
անունները, օրերօրներ՝ Նունէ Գաճ,
Գուրգանց 1 Բ., Աննա Յովսէփեանց
1 Բ., Երկրներ՝ Սրբաշէն Երկրներ 2
Բ., Կատարինէ Կոստանեանց 1 Բ., Լի-
զա Նաբիթանեանց 1 Բ., Կատարինէ
Հասան-Յաւարեանց 1 Բ., Տէր-Միւր-
էթեանց 1 Բ., Մաղաթեանց 1 Բ., Է-
պ. Երեմիայ Ուստիկեանց 1 Բ., Ընդամո-
նքն տասը բուրլի:

*) Յաւալի է. ուրումն Ալէքսանդրա-
պօլսն է Թիֆլիսի օրումն է. մեզ մօտ
դեռ արդարանում են նրանով որ քա-
ղաքը շատ է մեծ: Ալէքսանդրապօլ-
սիք է՛ն: պատճառով են արդարանում
Խմբ.

ԵՐԵՆԻՈՅ Սարգիս քահանայ Ներ-
ցեանը գրում է մեզ. Տիկին Արթուհի
Նրիցեանը տեսներով որ Դոնիթ գելգելի
Հայ-ժխական ուսումնադանի երգեցիկ
խումբը՝ եկեղեցում ժամադալկինքը չը
լինելու պատճառով երգում էր առանց
ժամադալկինքի, ձեռներեց մտնուեց
և ամուսնացեալ եկած քանի մը ընտա-
նիքներէ ժողովարարութիւն անհրաժ-
անձամբ պատրաստեց ու լանձնեց ե-

չարաշար փորձելի, այսինքն բուն խոշ
տանգամբին Կրա առաջին աստիճանին
էր չարտասարկութեամբ: Դաշին էր քա-
հանան կամ դատաւորն և աջը մեղա-
ւորատ ևնոյ զլին վերայ դնելով, ա-
սում էր. «երգմենեցնում եմ քեզ Փրկ-
չի՛ մեր վերկութեան Համար խալի վե-
րայ Թափած դառն արտասուներով—
եթէ անմեղ եմ, արտասուելի. եթէ մե-
ղատ եմ՝ մի արդատութիւն»: Նիշէ ջա-
տուիւ չը կարանար լաց լինել, ա-
յլ լինէր նրա յանցաւորութեան ու-
ղացոյց: Ըսկ եթէ լաց լինէր, կասէին—
աստուհան Թրչից նրա աչքերն և ա-
տելը: Ճանճանքը դեռ չ'սկսած, խո-
րամակն դատաւորները ինկէ էին տա-
նում բացատրելու ամբաստանուածն
չարչարանաց գործինքի չատիւթիւն
ու ներգործութիւնը,—մի բացատրու-
թիւն, որ չաճախ չամենահետեւին լի-
զուռ անգամ բաց էր անում: Նիշէ
խոտովանութիւն չը ստացուէր, գործ-
էին դեռւմ նախ յատկաւարտութիւն, ո-
րով այնքան ճնշում էին տանջուող-
թիւթիւնը, մինչև որ արեւն վաղէր ու-
ղուղեցնելի տակից: Փոչտանգամբին երկի-
րորը աստիճանը կատարւում էր յապա-
նական իրշիկներէ՛ զործողութեամբ
օրոցցումով սրունքն ու բարձերը աշխա-
տաստիկ սեղմումէ էին, որ էլ սաղ ոտ-
կոր չէր մնում, մետոյ գալիս էր յար-
շանքը:՝ զրա հեղութիւնն այս էր, որ
անաստատիկն իրած ճախարակից անց-
նոյ պարանի միջնորդութեամբ յիկա-

մացուի՝ դէպի վեր էին քարշում ձեռ-
քերը մէջքի վերայ պրկած զատուկին
մինչև որ մարմինը կախ մնար օդի մէջ
ճուռած և յօդակոտոր: Քստմենէլը ցա-
ւերը սաստկացնելու համար՝ դռհին եր-
կու երեք անգամ արնոգ վայր էին ձը-
գում և նորից վեր քարշում: Բացի այս
նրա անդադունտ առաւել ձգագլու-
համար, հնգից մինչև չիստէն ֆօնտ-
ժանը գունտի էին կախում ոտքերը
բոլորից, երբեմն էլ ձմրում էին պտու-
տակով նրա ստերի մատենի ու սրուն-
քը, մարտն էին նրան խաբաղանո-
ւալը: Այրում էին վառ ծծմբով կամ օդի
ով, եւ այս տեսակ գործարկելու համ-
չարանքի ենթարկում էին մինչև ան-
գամ չլի կենքերին: Զուր չէր ուրեմն
այն խօսքերը, որ տանջանքը սխելու
առաջ դաշկճն ասում էր զատուկին
թէ՛, յղու քայնաջ արտի անօտարմա
տանջանքից, որ արանի լոյսը մարմնի-
ն յիշի թախանդիկ:

Օրէնքով մէ քառորդ ժամից տեղի
չէ պիտի տեւէր տանջանքը, սակայն
ինքզինքնազոհները դեռ պատճենեում էին
կրեւնց գրռոճենքեր մէջ, թէ նրանք կա-
մարկոյ շատաւիկներին չէ լինէ միշտ ժա-
մերով, այլ դեռ օրերով։ Են խոշորագու-
գէն շարունակ։ Բամբերգէն մէջ, դատաւ-
կան արձանաւզութեան ասելով, պա-
տահօւմ է մէ անգամ, որ դատաւոր-
ները, մինչ պատուհասաւոր շատաւիկ-
դեռ կախուած էր Նախորաւիկը, քիչ-քիչ
սանկերէն դեմում, [Թողնելով] որ ին-
քնազոհները իրենց քիչ-քիչ քիչ-քիչ քիչ-քիչ

Միթե պահուս կարուար գործեր
կալին, որոնք Կալսեր պարմածու-
թեանն են կարօա: Ինչու նրանց
վերայ չը մտածեց ո. Սինօզը:
Մենք անձամբ Հալը ձերմակեանի
գէմ ոչինչ չուինինք, բայց նրան
ձեմարանի տեսչութիւնը լաճնե-
լուն շատ գէմ ենք:

Եթէ ս. Սինոդը ձեւաւորանի գործը առաջ տանելու համար էլ ուրիշ եւք չէ գտնոււմ, լաւ կանէ որ փակէ ձեւաւորանը, մինչև նոր Կաթողիկոսի հաստատուիլը:

Միևնույն է, ոչինչ չի լինելու.
գնալով զործք աւելի պիտի իր-
ճըճուի և աւելի վատ հետեւանք-
ներ արտադրէ:

Աւելի լաւ է, որ մեր ձեմարանի աշակերտները տղէտ մնան քան թէ փչանան:

Ե/ժէ ձեմարանի փախուելովը
այս կամ այն ուսուցիչը իւր սպա-
ռած ռոճկից կը զրկուի, դա մեզ
փոյթ չէ, որովհետեւ կարելի չէ
մի քանի մարդիկնեցի հիւթտան
օգտի համար զսհէ մի ամբողջ
հիմնարկութիւն, զոհէ մի սե-
րունդ:

Աւելի լաւ է, որ այդ ուսուցիչներն իրենց ուժիկներն ստա-

կառավարան, եթէ ծախարչը ջրի հրեւսին մնար—այդ. մի նշան էր չօգուտ ամբարտառութան: Բայց եւթը կախուած էր այն հանգամանքից, թէ տրեւօք դահլիճներն ինչպէս կը բարեհաճէին շարժել այն սլաքաձեւ, բնց որ կախուած էր եղիկէին: Եթէ փորձը նրան ձեռնատու ելէր ունենալու եւս կ'ազատուէր, բայց, չեղմանը, ամբարտառակ մնայն, երբ վրաների կողմից ոչ մի ծանրաբեռնիչ ցուցմունք եղած չը լինէր նրա դէմ, ուրեմն—երէք: Յաջող փորձութիւնից յետոյ թշուառին նորից տանոււմ էին բանոյ, ուր այս անգամ նրա հետ առաւել «մեղմ» էին վարվում: Այս մեղմութիւնն այն բանն էր, որ կախուած, որ նրան մնայն աղի կերակուր էին տալիս՝ առանց ջրի, կամ թէ ամբողջ երեք, չորս, հինգ գէշեր քննց գրկում էին, մինչև որ նա խնդալարութեան հասնելով «նքնաշօթաւ» չը խոտորուտնէր իրեն լիբրաբաւած ոճիւրը: Բայց եթէ անմեղութեան զետախցուցութիւնն այնքան զորեղ լինէր, որ վարելանալով առ չաղթելու է անշուք տանն ջանքներին, այն ժամանակ չարաբանութիւնը ջատակէն ենթարկում էին ստեղծանաւթի ճիւղ, այսինքն նրան միբրայնոււմ էին, ամբողջ մարմնի մարմեր գերմում էին և սխտւմ էին որոնել մարմնի լիբրայ, դիւալայն դրոշմ («stigma diaboli») կոչուած նշանը, որ կարող էր թէ աստանան խաբարում էր իրար թէ աստանան խաբարում էր իրար:

Գիտենք, որ մեզ լսելու տր
մաղիւր չեն, բայց մենք մերն
սոււմ ենք և կը տեսնենք:

Մենք շարունակ նամակներ ե
ստանում Շուշից, որոնք բոլորն
միաբերան դանդաղաբեր են և
հոգևոր երկսեռ զգացող վարժապետ
կան խմբի անդորժուելիս, նրա
բուռն խոսակցությունները և բազմ
թիվ ինտրիգաների մասին, որոնց պա
շտոնը և զարդը, ինչպես հաստա
նում են, հասած է հոգևարժ գործելի
Այդ զարդի մասին անդեռ տարի
քան շատ բաներ գրուեցան «Մեղու
» Մշակ՝ լրագրողներ, որ մենք, ընդ
ցողիկների չը ձանձրացնեն համ
ցուրդը ստացուած բազմաթիվ նամ
ակներից և ոչ մէկը չը տպեցինք, մա
նաք որ ոչինչ միտք էլ չունէր ուս
նական տարուայ միջում մի զար
կան կազմակերպութիւն հարուծ
քանի որ նորոք ժամայն նրան լիով
ն և տեղի ուր գտնուի հնաբարութիւ
նը իրար Բայց ոչմի քանի որ ար

Հոռեադիւնքի վերայ: Ան բիժ կամ
տակ դասնուէր թէ չէ, խիղճն աս
մէջն էին ցցում: Թէ ու արեւն չը
սէջ, այլ կախարդութեան ապա-
կը լինէր. եթէ հոգեւ—դարձաւ
չէր լինիլ Հակոբակ ապացոյց, քա-
րաբնիւն ստատանն էր հոսեցնում
տուրիկն փրկելու համար: Ահեղ
եթէն ոչ մէ բիժ չերեւան չը դար,
սեւ է թէ «ստատանն էր ճնշել դըս
Թէ ինչ ամօթակ բաներ էին կատ-
վում այլ լալըը փորձութիւններ
ջողին—երեւակելն անգամ դժուար
Իստատապեաներն և դասաբանի
ուսները չազդեցում էին դո՛հերն վե-
րինք անասնախան տալիս և շանց
քա վերադրում էին ստատանային:
զապանութեան դէլ թ մի օրին
չառաջ բերած լինելու համար վե-
րնմիջեղու ինքնօրինութիւն, որ իւր,
ւապաշտութիւն: աստած գրքի
պարճեհարալց լիտոյ, թէ տասն
թաւրիներն ընթացքում (1580—95)
թաւրիներին մէջ միտան այլեւ է
—ինքն ութ հարիւր ջատակ, պ-
մում է այլ զօհերից մէկի, Աստա-
նէի մասին, թէ սա թէպէտեւ չա-
նըս հասակն չը հասած մի մանու-
տալաւին, թայց այնքան սուշու
վում է ստատանայի, որ վերջապէս
բան մեռած են գտնում բանտի մէ-
ն
Եթէ այլ «միգր» միջոցներով ո-
չը կարողութիւնի որսաւ ամբարտաւ-
ծից, ապա թէ յիշումս էին ծանո-

(1, 6, 8)

Այրատառնուածի վրատարանն ան
զամ սարտաւոր էր նրա ղէմ վի
կանքէն, եւ թէ ամբարտառնուածն մօտե
րմաբար մի բանի գալտնելի յալանս
լինէր նրան իւր անձի պաշտպանե
նուն համար: Այսպէս ուրեմն նա մը
թիւ էր բոլորովին անպաշտպան: յԱ
խաղողէ թիւը մի քաջատալանս ոճիւ
լինելով, բոլոր դատաւարութիւնն է
բաղկանում էր լոկ քաջառուութիւններեց
դատաւորը իարող էր ըստ հաճոյն
Թոյ տալ ամբարտառնուածին ունենա
մի պաշտպան կամ չունենալ: Եւ թ
թոյ էլ տար, պաշտպանին ընտրող
դատաւորն ինքն էր, ոչ թէ ամբար
տառնուածը, եւ թէ այլ բոլոր մէջոցներ
էլ չը բաւէին մի խոտտովանութիւ
քաջաւոր համար, այն ժամանակ յին
ստապարաներէն ենթարկուով էին ջըս
վորձի, ապինքն նրան տանում էին մ
դուռի կամ չճի տօն, կապառ մերկաց
նում էին ու ձուռքերն ու ոտքերը կ
պած: Զբի մէջ ինչ ճգում: Եւ թէ
խորապաշտպան, տղոն ու նրան էր հ

ներն են քանդակաւոր Գրանք 1825 թուականից ի վեր հոգի ստանալով կառուցած տներն են և այժմ իւրաքանչիւր բնակչի սպասարանն են և իւրաքանչիւր իրենց տակ անցորդներին Ոստիկանութեան ուղարկութեան ենք հրաւիրում այս բանի վերայ:

ՔԱՐԱՎԱՆԱԿԱՆ ԶԱՅ ԳԵՂԱՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Հայ գեղապանը վնասը տարուան մէջ դարձանից սխաժ մինչև ամառուան վերջը աւելի է լինում քան միւս եղանակներում: Խոսքս չեղ թուրք տղաքանութեանն է վերաբերում: Այդ մարդիկը սար քոչելիս կամ այն տեղից վերադառնալիս ինչ չորսէք ասէք չեն հասցնում խեղճ հայ գեղապանը:

Ամեն տարի, առանց արևին թափելու ճանապարհներին, չեն անցնել: Անցնել տարի օգոստ. 5-ին Քարավանաւորացի խառնութեանն առաջ խնդրու վերայ մինչև սպանեցին և մի քանիսն վերադարձան, այս տարի էլ մէկ քաջ և պատուական երեսասարդը դարձին հարուածով քիթը կարեցին:

Յայտնի է, որ ամբողջ թուրքի քոչը, տոնով տեղով, իրանց անասուններով, որոնք նմանվում են թափառական ազգերին, բարձրանում են սարերը հայոց արտատեղերով: Երեսակայեցէք թէ իրքան օստիտակ է լինում հայ գեղապանը արտաքարք անցնողը անտէրիս:

Այս անգամ թէ և սար գնալիս հանդարտ էր, բայց սարից դառնալիս ոչ:

Ամսոյ 8-ին խառնարածները իրանց խառնելը ազատ թողնում են, որ հայ գեղապանը ցորենի դէզները ուտեն, գեղից 4 վերտա հեռավորութեան վերայ ցորենան կողմ մի հայ արտանի նկատում է այդ և հայհոյում է նրանց թուրք խառնարածներին ասելով—Բնչու են քանդում, սրանց մէջ ինչպիսիք անտէրիս աստիպանում է: Թուրք չորանները մի քանի փայտի հարուածով գետին են տապալում հայ երեսասարդին, այդ նկատում է մի ուրիշ երեսասարդը, հասնում է օգնութեան, բայց չորանները մինը առանց երկար մտածելու քաշում է նորիկ երեսասարդի դարձնելը պատանից և հարուածում ուղղակի երեսին, երեսասարդը ոչք:

Զբաղւում ենք այս գեղապանի վերայ ու գաւառական ուղարկութեան:

մինչև իրենց վերադարձը օրը մէջ չօճակել Որէնքով արգելում էր նոյնպէս կրկնել տանջանքը, եթէ ամբաստանութեանը ծանրացնող նոր հանգամանքները չերեւան մի զատ թիւի հանր էր գտել այդ արգելքը բառնալու համար, իրենցութեան տեղ նա առաջարկում էր—, շարունակութեան: Ուստի և շարունակում էին տանջանքը, շարունակում, մինչև որ խեղճ գոհները անտանիկ ցուրեցի ժամ առաջ ազատուելու համար՝ չը խոտովանէին ամեն բան, ինչ որ ցանկալի էր լինէր դատաւորներին—այս մինչև անգամ անհամար և ամենատխմար բաներ, որոնք միայն այն ժամանակաւ դատաւորներ և վարդապետներ գլխի մէջ կարող էին գոյութիւն ունենալ: Օրինակ, նրանք բռնութեամբ խոտովանել էին դուրս քարտու ասան, ինչ, ութ, հոթն և վեց տարեկան տղայիկները, թէ զրանք պոռնկած են եղել սատանայի հետ և դու քանիցս անգամ դաւախել օճեցած նրանց: Հապա ի՞նչ ջրտուղը տանջանքի տակ խոտովանել, թէ նա կախարդական միջոցներով սպանած էր մի քանի անձինք—անձինք, որոնք բնաւ չէին սպանուած, այլ սպարում էին բոլորովին օղջ առաջ, փոխ չէ, նա պիտի այրուէր:

Այդպիսի եղանակով էր ահա ձեռք բերվում ջատակներն յոտտովանանքի և ցուցմունքը, որոնցից աստիպանը:

չէ կորցնում, աշխատում է դարձնել խել, բայց ձեռները կտրտվում է: Թուրք չորանը փախուտ է տալիս, չետից արեւնայութեան համում են և չորանի հրացանը խլում, մի քանի անգամ հրացանի ոտը բարձրացնում և իջեցնում, բայց տարաբար դարձնում հրացանի է լինում: Թուրքը փախում է, հայերը շատանում են արդէն քանի բանից անցած, կապտում են 5 թուրք չորանին, որոնք մասնակից են լինում այդ կռուին, իսկ դարձնում հարուածողին անտուով փախչելու բռնում և դարձեալ բերում են: Ահա այս ձեռք են թուրքերը քոչում: Համարեայ թէ ամեն գեղապան, որտեղով անցնում է թուրքի քոչը, միևնոյն բաները, սպանութեան անպակաս է լինում: Երեսակայեցէք, իւրաքանչիւր տարի հայն ամեն մի տանից մի անասուն է կորչում, և այդ գոյանոցները բոլորը թուրք. միջին թուով կորչող անասունները հասնում է 800—1000, չը հաշուած միւս վնասները:

Մի ժամանակ լուր տարածուեցաւ, որ այլ ևս այդ ձեռք չը պիտի քոչեն թուրքերը, այլ այնպէս ինչպէս հայերն են անում: Կամ բոլորովին չը պիտի քոչեն: Աւելի ցանկալի կը լինէր վերջինս, մանաւորը որ թուրքերը 15—25 օր հաջորդ մնում են սարերում, և այդ մի քանի օրով սար գնալը ահագին վնաս է պատճառում հայ ժողովրդին: Աւելի լաւ չէր լինել որ տեղական իշխանութիւնը չը թուր տայ դրանց քոչելու տարերը: Կամ եթէ քոչեն էլ, լաւ կը լինէր որ սրբեկալի հայկորդեան տակ գնան սար և գան, ապա թէ ոչ, հաւատարմէք, որ հայ գեղապանը դուրս լինելը անտանիկ է լինում այս գեղապանը:

Թուրքերը մեծաւ մասամբ քոչում են սար աւազակութեան կամ յաւերտակութեան համար. և որ աւելի վատն է՝ ճանապարհին ինչ անասուն որ պատահում է քոչում են տանում մինչև Քառ սահմանները և անցկացնում միւս կողմը կամ վայելում:

Զբաղւում ենք այս գեղապանի վերայ ու գաւառական ուղարկութեան:

Երբ Նոր-Վարձ-ին Պոլսից թղթակ-

կան աստիպան և արեղայական նենգութիւնը հետեցնում էին, թէ կարող են մի գեղապան բան այդ ջատակ համարուածները մէջ: Խոստանալով ժամանակ զոհերը ստիպ ընկնում էին ընդարձակացման ուղարկութեան կամ կարկանդակութեան մէջ, և անըմբերելի ցուրեցի այս բնական հետեւանքը բացատրվում էր յետոյ իբրեւ սատանայի գործ, որն որ անըմբաց էր կացուցանում իւր հետեւողներին: Երանել էր թուրքները մեծաւ են ինչ ամառները խեղճեց նրանց՝ տանջանքը կարճելու համար: Ետտ անգամ էլ գոհները մէջ ցանկ ութգնութեանց մի անկալի կատաղի լրէթիւնգութեան էր վառվում մեծաւորները զէմ, որ նրանք մատնում էին իբրեւ ոճրակից այն ամենքին, որոնց անունն որ յիշեն այդ միջոցին կամ լսեն դատաւորները բերանից: Այս պատճառով մի կախարդաքնութեան յառաջ էր բերվում իւր հետեւից օտարաբար տան, քան և երբեմն հարեւր ուրիշ դատեր: Արձանագրութիւնները ներկայացնում են անթիւ օրինակներ, որ յատկապէս կենդանի են տոկացել տանջանքներին գերմարդկային գոյութեամբ: Ուստի քաղաքի լաւ գեղապանն մի աղջիկ, որն մոտին տանջանքին ենթարկուած կենդանի տաած էին, թէ նա մասնակից էր եղած գեղապան պարերին, չը նայելով որ իրեն ի նն ա ն գ ա մ խոտանաւում են, դարձեալ քաջօրէն պնդում է իւր ան-

ցող Սլաքի գրածներն ուղում են ջրել, սկսում են ամենատարաբար կերպով հայհոյել պ. Արքայի Արքայապետին: Սա նշանակում է, որ Սլաքի գրածներն հրեքուեցաւ: Խեղճ լրագրիչ:

Պ. Ա. Արքայապետին մենք մեր կեանքում երկու անգամ ենք հանդիպել, այն էլ մի կէս ժամով: Մեղուի ի լրմբաբարտանքը: Առաջին անգամը, եթէ չենք սխալվում, նա գալիս էր ս. Եջմիածնից և գնում էր Պոլս, որ աշակերտներ բերէ ձեռնարանի համար. երկրորդ անգամ, երբ նա յուսահատուած, գրեթէ արցունքներով խեղճում էր մեղանից, պ. Սիմէոնեանից որ օգնենք իրեն, որպէս զի ձեռնարանում իւր բերած աշակերտները ընդունուին: Պ. Արքայապետը հակառակ իւր պատանդին՝ ս. Եջմիածնում աշակերտներին չէին ընդունում և նրան խոստում անողները նրան իրենց մէջքերն էին ցոյց տուել:

Ո՛վ էր այդպիսի իսկապէս մեղաւորը, մենք մինչև օրս էլ հաստատ չը գիտենք, միայն այսքանս նկատեցինք, որ պ. Ա. Արքայապետը աշակերտները ձեռնարան բերելով հաստատ համոզուած է եղել, որ նրանք կ'ընդունուին, դեռ ինքն էլ Վարձակիսից մի առանձին պատուի կ'արժանանայ: Արքան մենք նկատեցինք, պ. Ա. Արքայապետի այդ գործը շարժառիթը, մտաւրը ոչ թէ աշակերտները ստացած մի քանի օսկին էր, այլ պատուաւորութիւնը. երբեք էր, որ մարդը մի պատուի ըստաւում է եղել Վարձակիսից: Ինչ էլ որ եղած լինէր, մենք չը գոյեցինք այդ գործը և իրեն էլ ասեցինք, որ թիւթիւնութեամբ հաւատարմէք է, իրեն վատ կացութեան մէջ գնելով և աշակերտներին էլ սար ու ձոր ձգելով: Բայց որ այդ մի տարաբար գէպը պիտի ծառայէր մեր կեղծ հրապարակաւորներին ձեռքում իբրեւ մի զորաւոր գէպ: Ա. Արքայապետի գէպ, որ այդպիսով այդ մարդը էլ մարդիկ հայրում չէ և գրելու էլ ոչինչ իրաւունք չունի նա... այդ մեղ ճշմարիտ դարձանում է: Իսկ իրենք՝ այդ կեղծ հրապարակաւորները, իրենց մասին թնչ են ասում:

Հապա շատոնցուցա՞լ բարեկամ Արքայապետին թնչ են ասում՝ որին իրենց տխուր շարժառիթով թուած այնքան դրսւորել, հայհոյել են և դաւադան գումարները կուտարում մե-

մեղութեան վերայ. մի ուրիշ նորատի աղջիկ էլ, Նորգլինգէն աւանից, տանջանքները ամբողջ քաններով աստիպանները ընթացքում շարունակ արհապանում է իւր անպարտութեան արեւութիւնը և միայն քաններեքերորդ աստիպանի վերայ բերվում է խեղճ հրեքուական սերտը: Ետտ սակաւները, միայն շատ սակաւները կարանում էին ասել թէ մի գեղապան հրապարակ գնանալ բոլոր տանջանքներին. եթէ այնպէս ուրիշ ամբաստանութեան կէտեր չը շարունակեն նրանց զէմ, մի քանի ժամանակից յետոյ թուրք էին տալիս նրանց հետեւալ բանից, հայր մած հօգուց և մարմնով, որպէս զի երթան և խորհրդածեն «որից կ'ընեն» մասին: Դատաւորից յետոյ բոլորը յայտնելու իրաւունքը, որ ջատակներին անգամ թուրք օրէնքով, նոյնպէս մի պատուի ու խաբէական բան էր, ինչպէս և արապականութեան վատարանի միջոցաւ թուրքութեամբ, և եթէ տեղի էլ գտնէր,—ապարդելն իր մար:

Այդպէս էր դատաւարութիւնը, այդ էր սպառնցում եղանակը: Մեղաւորապա դառնաւմները դատաւորներ էր—մահ, «որովհետեւ վճովները ատելի են Աստուծոյ և պէտք չէ որ կենդանի մնան», ասած էր Մովսէս Ապարաւոյնը: Երբեք իրաւոր իրաւոր տարուելուց առաջ պիտի գրաւարտութեան կամ թէ խեղճութեան իսկ անապարտանքը՝ կենդանուց տարուէին: Այս վերջին կանոնն էր ստանալով, թէ ինչու շատ սակաւ էր այն

դադրէն են,—նա կարող է գրել, իրաւունք ունի գրելու, և և հարկէ նկարագրելու «կողմանի հայ խմբագրի մը սարժն» (իսկապէս), որտեղ անցորդ կարող է հանդիպել Արքայապետին էլ, և ուսնին էլ և որտեղ խմբուած են և գրք և գեղեցիկ, միթէ Արքայապետ կամ լուսնի կարող են ուրիշ տեղ էլ լինել: Ուրեղ է Օֆֆիցիալը, ինչու մեծաւ, մի հայկական օպերետի նկարագրի պատարտութեան տեսարան առաջին. Արքայ և Արքայապետ ձեռք ձեռք տուած լինում են Արքայապետը դաշար... արեղանիկ խորը երգում է, դրանք ըսկըսում են պարել... շիկ, շիկ: Բայց դեռ մնայ:

Ինչ վերաբերում է Սլաքին, դրա մասին միւս անգամ:

ՄԱԿԱ ՄԱՌՈՅ:

Մի շատ ուրախալի երեւոյթ է, որ մեր մէջ զարգացան գործը ամենքին հետաքրքրում է և ամենքս էլ ցոյն կանում ենք տեսնել մեր զարգացելը յառաջագիւծութեան մէջ: Այդ «յառաջագիւծութեան» մէջ իւր տեղն է բռնած ուսուցչի աշխատութիւնն թէ նա արդեօք ինչքան սրտաբանութեամբ է իւր գործում, որ կարողանայ կատարել օրուտ ցոյց տալ: Ամեն մի բարեխիղճ ուսուցչի իւր գործի վստիմութեան հասկանալով և իմանալով, որ մանկավարժական գործը մի յառաջընթացողական գործ է, ամենակ ժամանակ ձգում է ինքնակրթութեան և աշխատում է կատարելագործել իւր արհեստը՝ այն էլ միայն ընթերցանութիւնն ունենալով իբրեւ միջոց: Մեր ուսուցչները, պէտք է խոստովանած, գրեթէ են ինքնակրթութեան նպատակ այն միջոցները, որոնք գործադրվում են մանկավարժական ասպարեզում լուսաւորելու երկրներում: Չունենք մենք մանկավարժական գրքեր, չունենք ուսուցչական ժողովներ, որոնցով ուսուցչներ լաւ կարող էր իւր թերութիւնները ուղղել: Մեր պարբերական թերթերն էլ տարուած ընթացքում շատ քիչ մանկավարժական յորուածներ են գետնուում: Միայն այդ միջոցները չեն, որոնցով մեր ուսուցչներն ինքնակրթական գործը կարող լինի սահմանափակուել: Կայ էլ մի այլ գործը միջոց, դա է

ջատակները թիւը, որոնք յօժարած լինէին մահչեց առաջ յետ կոչել բռնութեամբ իրենցից կորցնում խոտովանութիւնը: Նրանք կամեցել են գտնել առաւել նուազ տանջանքով մահ կրել: Բայց և այնպէս շատերը քահանային խոտովանելու անդուռ էին իրենց անմեղութեան վերայ, խեղճելով սակաւն, որ նա ոչ ոքի չ'ասէ իրենց յայտնութիւնը, ըստ որում նրանք լաւ էին համարում մեղելու, քան թէ նորեց խոտովանութեան ենթարկուել: Քահանայները շատերն էլ աշխարհ յայտարարում էին դատաւարաւորութեանը, թէ միայն որոնք շատերը քահանային ատալին, որոնք որ իրենց էլ նոյն բանը իր խոտովանէին, ինչ որ ասած էին տանջանքի մեղեմաների վերայ: Ամեն կողմից ուրեմն հոգ էր տարվում, որ ջատակներն ցուցմունքը հաստատ մնային: Վերջի վերջոյ, ինչպէս որ ամեն բան կախարդականութեան մէջ, թշուառները արտաւարաւորութեան մէջ, բարոյական էր և անպակաս դարձելու կենդանուց արելը, որից առաջ մարմինը երբեմն ատարակէլ արցունքներով բոլորում էին, մի շատ սովորական բան էր և դահլիճներն անատակութեան կամ տմարտութեան շնորհիւ դառնում էր իսկապէս կենդանուց տարաւորում կամ խորովում:

Վճովները մեծահամուտ սարմանքը սկսան Գերմանիայում 1580 թ. և տեսնելն ամբողջ մի դար: Մինչև և վերջնալ Ռէմբրիտը 1-րդ արեւելի մէջ

մասնագետական հրատարակութիւնը մանկավարժական ուղղութեամբ: Այս հայեցակէտից նախով ինչու չէր կարելի ուրախալի երեւոյթ համարել այն, որ մեր մանկավարժական ասպարեզում երեւցաւ «վարժարան» ամսագրին մեր ուսուցչներին մատուցող օգնելու նպատակն ունենալով: Բայց ինչ աստիպանի մենք ուրախացանք, նորն աստիպանին և ցու գեղացիներ, երբ պարբերական թերթերում կարողացանք վարժարանի խաբաւ դադարելու լուրը: Զարմանալի իրեւոյթ ինչ է որ մեր մանկավարժական ամսագրիներին երբէք չը յաջողում էր իւր տարիներ իրենց գոյութիւնը շարունակել: Ճիշդ՝ որ գետնուր աստիպ լսէ երեւում են և աստիպանայութեան դատաւարութիւնը: Եւ ինչպէս շարունակել իրենց գործը թիւնն՝ մինչև և նոյն իսկ այն անձինքն, ուսուցչները, որոնց համար յատկապէս հրատարակվում է այդ ամսագրին, բոլորովին չեն ստանում (հետեւալս դրանց էլ երեւում է, որ չեն ձգում իրենց արհեստը կատարել: Լազորեւ: Ինչ մեղութիւնն է հայտը): Եւ «բոլորովին» եւ ասում, որովհետեւ ստացողները թիւը շատ և շատ չլինէ: Օրինակը ձեր առաջն է, երեւում և Կարսայ թիւթիւնում բացի Ալէքսանդրապոլի, Կարսայ և երևում ուսուցչական խմբից, ոչ մի տեղ վարժարան չը ստացվում: Թիֆլիսի և թիւթիւնում, բացի Ներսէսեան և Գալի անտեղ զարգացելով, իւր հոտ է ստացվում, իսկ զժ թիւթիւն վարժարան թիւթիւնում միայն Շուշումն են ստանում: Իսկ Շատիկ թիւթիւն, կարծեմ, չեն ստանում: Գ՛հ, հիմալ ելէք ու ամսագիր պահեցէք: Եթէ ամօթ չէ, որ ինչ հարեւր ուսուցչները գտնաւ կէտն անգամ չ'ստանալ: Այս անտարբերութիւնը ընկնում է նոյն իսկ ուսուցչներին, ևս առաւել՝ թիւթիւնական վերադառնողները վերայ: Թիւթիւնական վերադառնողները՝ ալէպք է առաջնորդ լինին իրենց ուսուցչներին, նրանք պէտք է ցոյց տան միջոցներ նրանց ինքնակրթութեան համար: Բայց բանից դուրս է գալիս:

*) Կարող է պատահել, որ թիւթիւնական վերադառնողը արտադառնալով է գրաւորած, որտեղից նա գտնի ժամանակ այդ բանի համար, մանաւոր, որ ինքը գէպ է այդ թերթին: Խմբ:

էր խորովներ վառում, վճովները բազմաթիւ արեւմեներ տեղի էին գրտնում նաւ: Գերմանիայի ուրիշ մասերում: Բաւարիայի Վերդինգեն կոմսութեան մէջ 1582 թ. մի հատիկ դատարկութեամբ միայն 48 ջատակ խորով հանուեցան: Փոքրիկ Նորդլինգէն աւանի մէջ 1590—94 թ. ընթացքում 32 կախարդ և ջատակ մոխր դարձան, որպէս զի, քաղաքագլխի ասելով, դեպի ինչպիսիք արմատը չորանար: Բրաունշվիցի մէջ 1590—1600 թ. այնքան ջատակներ հոյ ճարակ եղան, որ խորովի սկսեցը խոտովանում նման բան կարողեցին քաղաքի գրան առչել: Էնկենբերգի փոքրիկ կոմսութեան մէջ 1612 թ. 22 ջատակներ աճեցան և 1597—1676 թ. 197 անձներ սպանուեցան: Օֆֆիցիալը անուն չնշին քաղաքում չոր տարուայ ընթացքում 60 հոգի դահլիճ ձեռքից մահ ընդունեցին կախարդութեան համար: Տօղլաթի մէջ մինչև 1748 թ. 87 ջատակ արեւելաւ: Վերջնալս անուն փոքրիկ քաղաքում մէկ դատարկութեամբ միայն 38 կախարդներ հրատարակ իրեւոյթն (1583 թ.): Լինդհայմի մէջ, որ ընդ ամենը 540 բնակիչ ունէր, երեսուն մարդիկ կենդանուց լրոյց մատուցեցան: Թուրքալի Բալթիկար Գոթո ինքնակրթողը արեւմեան էր, թէ մէկուկ ինքն 700 այդ և կին էր տարած և թէ յոյս ունէր հաղթան հասցնել այդ թիւթիւն: Ետպի կոմսութեան մէջ 1640—1651 թ. հա-

թիւթիւնական վերադառնողը արտադառնալով է գրաւորած, որտեղից նա գտնի ժամանակ այդ բանի համար, մանաւոր, որ ինքը գէպ է այդ թերթին: Խմբ:

*) Կարող է պատահել, որ թիւթիւնական վերադառնողը արտադառնալով է գրաւորած, որտեղից նա գտնի ժամանակ այդ բանի համար, մանաւոր, որ ինքը գէպ է այդ թերթին: Խմբ:

գրեթէ չ'ստանալ: Այս անտարբերութիւնը ընկնում է նոյն իսկ ուսուցչներին, ևս առաւել՝ թիւթիւնական վերադառնողները վերայ: Թիւթիւնական վերադառնողները՝ ալէպք է առաջնորդ լինին իրենց ուսուցչներին, նրանք պէտք է ցոյց տան միջոցներ նրանց ինքնակրթութեան համար: Բայց բանից դուրս է գալիս:

Ф. 45.

